

گفت‌وگو با «مهدی ابراهیمی نژاد رفسنجانی» دانشیار گروه مدیریت دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه شهید باهنر کرمان

ضرورت ظرفیت‌سازی

نقش پررنگ‌تر دولت

بنا به تحقیقات گسترده در شواهد تجربی کشورهای پیشرفته و در حال پیشرفت، تقویت مؤلفه‌های آزادی اقتصادی در صورت فراهم نبودن برخی زیرساخت‌ها و رعایت نکردن پاره‌ای مسائل، نه تنها موجب بهبود اقتصاد نمی‌شود بلکه بسیاری از شاخص‌های کلیدی به‌ویژه، در حوزه عدالت را تضعیف می‌کند، امری که معمولاً در کشور ما مورد توجه قرار نمی‌گیرد. دکتر مهدی ابراهیمی نژاد، دانشیار گروه مدیریت در دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه شهید باهنر کرمان در گفت‌وگو با سپهر اقتصاد کرمان با اشاره به این موضوع یادآور می‌شود که شفاف نبودن هدف و مقصد سرمایه‌گذاری و عدم همخوانی نهاد سرمایه‌گذاری با ویژگی‌های اقتصادی و بومی منطقه‌ی هدف، موجب پا نگرفتن نهادهای مشارکت در سرمایه‌گذاری می‌گردد. او مسائل متأثر از فضای عمومی اقتصادی و کسب‌وکار را مانع ایجاد نهادهای اقتصادی کارآمد می‌داند و ظرفیت‌سازی را قطعاً در گرو حضور پررنگ‌تر دولت نسبت به بخش خصوصی می‌داند؛ زیرا جنس فعالیت‌هایی چون ظرفیت‌سازی از زمره کارهای بلندمدت و معمولاً تنظیم‌گری است. مشروح این گفت‌وگو در زیر آمده است.

○ به نظر شما نهادهای کارآمد در موفقیت اقتصاد بازار کدام‌اند؟

هرچند پذیرفته‌شده‌ترین نوع اقتصاد امروزه، اقتصاد بازار است، اما واقعیت این است که این مدل اقتصادی ضعف‌ها و ویژگی‌های گسترده‌ای دارد که اصلی‌ترین آن بحث فقر و نابرابری است که طرفداران بازار آزاد هنوز در حال چاره‌اندیشی برای آن هستند. رجوع به آمار کشور آمریکا به‌عنوان مظهر اقتصاد بازار آزاد می‌تواند کمک‌کننده باشد. (رتبه هفتم نابرابری اقتصادی در جهان به‌گونه‌ای که ۴۲ درصد ثروت در اختیار یک درصد ثروتمندان است، رتبه اول بیشترین زندانی نسبت به جمعیت در جهان، چهارمین نرخ فقر در میان کشورهای OECD). از طرفی یکی از مسائلی که فلاسفه اقتصاد سیاسی به نظام بازار آزاد انتقاد وارد می‌کنند، عدم رعایت حدود بازاری‌سازی است، این‌که آیا همه‌چیز را باید به بازار سپرد؟ و این‌که حد بازاری‌سازی و توسعه بازار آزاد به تمامی شئون زندگی بشر از علم و آموزش گرفته تا بهداشت تا...؟ مایکل سندل در کتاب معروف خود «آنچه با پول نمی‌توان خرید» به برخی از این موارد اشاره می‌کند. امروز دنیای علم پس از مشاهده ناکارآمدی‌های گسترده در عملکرد بازار آزاد در حال بازتعریف حد و حدود بازار و آزادی اقتصادی است. حتی مطرح‌شدن شاخص‌های مهم و تأثیرگذاری مانند شاخص‌های حکمرانی خوب GGI یا شاخص‌های سهولت کسب‌وکار که همگی به سنجش عملکرد دولت [هرچند از منظر

بازار آزاد] می‌پردازند در پی پررنگ کردن نقش تنظیم‌گری (regulatory) دولت و اهمیت دادن به چیزهای دیگری در کنار بازار و آزادی است. این توضیحات اولیه که در پاسخ سؤال شما عرض شد، ناظر به این مسئله است که توجه داشته باشیم تحقیقات گسترده‌ای بر روی شواهد تجربی در کشورهای پیشرفته و در حال پیشرفت انجام شده است که نشان می‌دهد تقویت مؤلفه‌های آزادی اقتصادی که به‌نوعی همان مؤلفه‌های بنیادین بازار آزاد می‌باشند در صورت رعایت نکردن برخی مسائل و فراهم نکردن برخی زیرساخت‌ها نه تنها موجب بهبود اقتصاد نمی‌شود بلکه بسیاری از شاخص‌های کلیدی خصوصاً در حوزه عدالت و برابری را تضعیف می‌کند و این امر معمولاً در کشور ما مورد توجه قرار نمی‌گیرد. جالب است بدانید فریدمن که چهره مطرح و معروف مکتب شیکاگو (بخوانید مکتب بازار آزاد!) است وقتی به خصوصی‌سازی آموزش می‌رسد درنگ می‌کند، اما طرفداران آزادی اقتصادی در ایران که عموماً در سال‌های اخیر مسئولیت‌های کلیدی اقتصاد را داشته‌اند، در اینجا هم قائل به خصوصی‌سازی هستند و این یعنی درک ناقصی که به دنبال بازاری کردن همه‌چیز است! لذا امروزه ترکیبی از آزادی اقتصادی، تقویت دولت و تقویت بخش مردمی [که متفاوت از بخش خصوصی است] نیاز کشور ماست که توجه نکردن به این ابعاد مختلف، منجر به وضع نامطلوب اقتصادی موجود شده است.

زیاد گفته می‌شود که نهاد مشارکت در سرمایه‌گذاری در جامعه استان کرمان چندان اهمیت داده نمی‌شود، راهکار تقویت این ظرفیت نهادی چیست؟

یکی از عوامل پیا نگرفتن نهادهای مشارکت در سرمایه، شفاف نبودن هدف و مقصد سرمایه‌گذاری است؛ بدین معنی که همان‌طور که سرمایه‌گذار برای آوردن سرمایه می‌گردد و با نگاهی به میزان سودآوری و بازده سرمایه، سرمایه‌اش را وارد می‌کند در فضای نهادی هم همین اتفاق می‌افتد. نهاد سرمایه‌گذاری هم به دنبال مقصدی شفاف و روشن است. مطلب دوم این‌که نهاد سرمایه‌گذاری باید همخوانی با ویژگی‌های اقتصادی و بومی منطقه هدف داشته باشد، بسیاری از نهادهای سرمایه‌گذاری فارغ از کارکردشان و بعضاً بدون مطالعات علمی و نیازسنجی و با اصرار تصمیم سازان ایجاد می‌شوند که همین امر منجر به جدی گرفته نشدن این نهادها می‌شود. یکی دیگر از مسائلی که شاید در مورد استان کرمان قابل‌توجه باشد این است که از جهت تأمین مالی از طریق سرمایه‌های خرد مردمی که امروز در قالب تأمین مالی خرد (microfinance) یا تأمین مالی جمعی (Crowdfunding) عنوان می‌شود، سابقه استان و مشارکت مردم خوب است، اما از بین رفتن اعتماد مردم در پروژه‌های گسترده و مطرح کرمان (سحاب فرهنگیان و هفت باغ علوی و ...) اجازه شکل‌گیری نهادی این مسئله رو ایجاد نمی‌کند.

ایجاد نهادهای اقتصادی کارآمد به‌ویژه در استان کرمان با چه چالش‌هایی روبرو است؟

جواب دقیق به این سؤال نیاز به کار علمی دقیق بر روی آمار و داده‌های استان دارد، اما واقعیت این است که بسیاری از این مسائل متأثر از فضای عمومی اقتصادی و کسب‌وکار است. در سال جاری رتبه ایران در گزارش ۲۰۱۹ با ۴ پله نزول به رتبه ۱۲۸ در میان ۱۹۰ کشور جهان تنزل پیدا کرده و این مسائل قطعاً در فضای استان کرمان هم مؤثر است.

بهبود نظام‌های حکمرانی و نهادی که موجب پرورش و تقویت نگاه‌های اقتصادی می‌شود، چگونه میسر می‌گردد؟

با نگاهی به تجربه‌های استانی موفق در حوزه اقتصادی و الگوگیری از آن‌ها مانند بانک رسالت، ماهان و ...

ظرفیت‌سازی؛ حوزه‌های مختلف دانش و منابع را در برمی‌گیرد که بایستی مؤسسات دولتی و غیردولتی برای ایجاد کارآمدی و بهبود بهره‌وری به آن مبادرت ورزند. به نظر شما در این مورد حضور دولت یا بخش خصوصی، کدام باید پررنگ‌تر باشد؟

قطعاً حضور دولت؛ چون بخش خصوصی به دنبال منفعت و سود اقتصادی و عموماً سود اقتصادی سهل‌الوصول است، اما جنس فعالیت‌هایی مانند ظرفیت‌سازی از سنخ کارهای بلندمدت و معمولاً تنظیم‌گری و (regulatory) است که در ابتدای عرایض مطرح نمودم.

به نظر شما اولویت‌های بایسته نهادسازی و ظرفیت‌سازی‌های نهادی لازم برای توسعه بخش خصوصی استان کرمان کدام‌اند؟

نظام بازار، بدون نهادهای مناسب اقتصادی و غیر آن نمی‌تواند کارکرد بهینه

داشته باشد. اگر بازار و سازوکار قیمت‌ها به حال خود رها شوند، برخی از نهادهای موردنیاز به وجود نمی‌آیند؛ بنابراین تشکیل نهادها و مجموعه‌های خاصی موردنیاز است. نمونه‌های شکل‌گرفته زیر، ایجاد شده‌اند که باید گسترش یابند.

- تشکیل و ساماندهی امور نهادهای اقتصادی، اجتماعی و صنفی با حمایت‌های بازرگانی و شغلی کشاورزان و بهره‌برداران در سازمان مرکزی تعاون روستایی صورت گرفته که در سال ۱۳۹۷ تشکیل ۸ نهاد ملی، ۱۴۵ شرکت تعاونی تولید، ۹۴ شرکت تعاونی، تشکل صنعتی و محصولی بوده است.

- تشکیل و تأسیس شرکت تعاونی توسعه‌ی کشاورزی تخصصی بذر پایتخت (ملی)،

- شرکت مرکزی سهامی زراعی ایران (ملی)،

- اتحادیه ملی دام سبک کشور،

- اتحادیه مرکزی گیاهان دارویی،

- انجمن توزیع‌کنندگان عمده نهادهای دام و طیور و آبزیان استان تهران،

- انجمن گلخانه سازان کشور (ملی) و ...

به نظر شما توسعه ظرفیت‌سازی اقتصادی در استان کرمان با چه چالش‌هایی روبرو است؟

سیاسی‌کاری، بی‌تحرکی، عدم مدیریت اقتصادی، عدم شایسته‌سالاری در بین مدیران از عوامل اصلی چالش‌های اقتصادی است. لازم است جهت رونق هر چه بیشتر اوضاع اقتصادی تلاش‌هایی به شرح ذیل صورت گیرد:

- خرید کالاهای تولیدی استان توسط مردم و ادارات دولتی جهت اشتغال و ایجاد فرصت‌های شغلی،

- معرفی کالاهای تولیدی استان به‌طور شایسته و تشویق و ترغیب مردم به خرید آن کالاهای،

- خرید کالاهای تولیدی به‌طور مستقیم در حمایت از اشتغال جوانان،

- حمایت صداوسیما از کالاهای تولیدی داخلی استان و فرهنگ‌سازی،

- ارائه کالاها و خدمات به روش نوین علمی و تبلیغ و بازاریابی مناسب،

- اولویت فرمانداری‌ها و دستگاه‌های اجرایی از خرید تولیدات داخلی استان،

- حمایت از سرمایه‌گذاران درون استانی،

- ایجاد کارگروه‌های اقتصادی در جهت به حداکثر رساندن تولید در استان،

- افزایش اشتغال در بخش‌های تولیدی و خدماتی با کسب ارزش‌افزوده و افزایش تولید ناخالص داخلی،

- به حداکثر رساندن تولید و اشتغال واحدهای موجود و کمک به افزایش ظرفیت واحدهایی که کمتر از ظرفیت کار می‌کنند،

- کمک به فعال کردن واحدهای تعطیل‌شده با استفاده از تکنولوژی و تجهیزات روزآمد،

- ایجاد واحدهای جدید صنعتی برای اشتغال‌زایی و رونق تولید با کمک کارآفرینان، سرمایه‌گذاران و مدیران واحدهای تولیدی،

- همکاری بیشتر در تأمین مالی فعالیت‌های اقتصادی توسط بانک‌ها،

- همکاری دستگاه‌های اداری و دولتی در جهت کمک به مجموعه واحدهای تولیدی و خدماتی. ●